

luğu lafza-i celâlle bağlantılı bir şekilde okurken bazıları onu kuvvet kelimesinin sıfatı konumunda tutan kıraati tercih etmiştir. Müfessir Taberî, hem gramer kuralları hem de âlimlerin ittifaka yakın anlayışları açısından kelimenin Allah'ın sıfatı olacak tarzda kıraat edilmesinin gerektiğini söyler, Fahrreddin er-Râzî de aynı görüşe katılır (*Câmi'u'l-beyân*, XXVII, 17-18; *Levâmi'u'l-beyyinât*, s. 298).

Metn ismi, İbn Hacer el-Askalânî'nin Kur'an-ı Kerim'den derlediği doksan dokuz esmâ-i hüsnâ listesinde (*DîÂ*, XI, 408), ayrıca hem Tirmizî hem İbn Mâce'ye ait esmâ-i hüsnâ rivayetinde yer almıştır (İbn Mâce, "Duâ", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82). Bir hadiste İslâm dininin metn (sarsılmayan) bir sistem ve engin bir alan olduğu ifade edilmiş ve dindarlıkta ölçülü olmanın gereği vurgulanmıştır (*Müsned*, III, 199).

Kelâm âlimlerinin bir kısmı metn-metânet kavramının "sert, sıkı ve kalın olmak" gibi maddî anlamını göz önünde bulundurarak bunun doğrudan Allah'a nisbet edilemeyeceğini belirtmiştir. Mâtürîdî Zâriyât sûresinde geçen (51/58) metn isminin lafza-i celâlî değil, kuvvet kelimesini nitelediğini söylemiş, Kâdî Abdülcebbar ile Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bu ismin mecazi mânasıyla Allah'a nisbetinin mümkün olduğunu ifade etmiştir (bk. bibl.). Diğer âlimler de metn-metânet kavramının maddî anlamıyla zât-ı ilâhiyyeyi nitelemesinin söz konusu olmadığını vurgulamakta, ulûhiyyet makamına yaraşır bir muhtevanın gereğini dile getirmektedir.

Gazzâlî ve Fahrreddin er-Râzî'nin yorumlarından anlaşılacağı üzere yakın anlamlı iki isim olan kavî ile metinden ilki ilâhî kudrete konu teşkil eden her şeyi kapsaması açısından nitelikte, ikincisi, çok güçlü olması bakımından nicelikte kudret sıfatına ait kemal mertebelerini ifade eder. Buna göre kavî "bütün mümkünatı etkileyen", metn ise "dıştan gelebilecek hiçbir etkiyi kabul etmeyen" mânasına gelir (*el-Mağşadü'l-esnâ*, s. 140; *Levâmi'u'l-beyyinât*, s. 298). Kur'an-ı Kerim'de, kâinatın yaratılıp yönetilmesinden ötürü zât-ı ilâhiyyeye hiçbir yorgunluk ve meşakkatin âriz olmadığına beyan edilmesi (Kâf 50/38; krş. el-Burûc 85/12) metn isminin mânasını pekiştirmektedir. Ebû'l-Hasan el-Eş'arî ise metn ile velî (dost ve yardımcı) ismini birlikte düşünmüş ve ortak anlamlarını "Allah'ın müminlere yönelik lutfu, ihsan, dostluk, yardım ve bakhariye ulaştırması" şeklinde belirlemiştir

(İbn Fûrek, s. 54). Kişinin, bütün benliğiyle bağlandığı yüce yaratıcının hiçbir tesir altında kalmadan dilediğini kudret ve merhametiyle yerine getirdiğini bilmesi O'na karşı hem haşyet hem sevgi duyması için önemli bir faktördür.

Metn ismi kudret sıfatıyla yakından ilgili bulunması açısından zâtî-sübûtî sıfatlar içinde yer alır. Ebû Abdullah el-Halîmî metni Allah'tan benzerliği nefyeden isimler grubundan saymıştır (*el-Minhâc*, I, 195, 199). Metn, kâdir ve muktedirden başka kavî ve kahrî isimleriyle de anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "mtn" md.; *Lisânü'l-Arab*, "mtn" md.; *Müsned*, III, 199; İbn Mâce, "Duâ", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82; Taberî, *Câmi'u'l-beyân* (nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, XXVII, 17-18; Zeccâc, *Tefsîru es-mâ'illâhi'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1395/1975, s. 55; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 733*; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 77; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fî şu'abi'l-imân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 195, 199; İbn Fûrek, *Müccerredü'l-Makâlât*, s. 54; Kâdî Abdülcebbar, *el-Muğnî*, V, 216-217; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve ş-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 167*; Gazzâlî, *el-Mağşadü'l-esnâ* (Fazlûh), s. 140, 173-174; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-ağşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 61*; Fahrreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyinât* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 298-299; Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i hüsnâ", *DîÂ*, XI, 408.

BEKİR TOPALOĞLU

METOT

(bk. USUL).

METRÛK

(المتروك)

Yalan söylemekle itham edilen râviyi veya onun naklettiği rivayeti ifade eden hadis terimi.

Sözlükte "bırakılmış, terk edilmiş" anlamına gelen **metrûk** kelimesi, terim olarak "hadis uydurmamış olsa bile günlük hayatında yalan söylediği bilinen râvinin tek başına rivayet ettiği hadis" mânasında kullanılmakta ve zayıf hadis çeşitlerinden biri olarak **matrûh** ile aynı anlamı taşımaktadır. İlk dönemlerden itibaren muhaddisler, rivayetleri terk edilecek derecede zayıf râviler hakkında "terk" fiilinden türetilen çeşitli lafızlar kullanmışlardır. "Müttefekun alâ terkîhi" (terk edilmesi ge-

rektiği konusunda ittifak vardır), "metrûkü'l-hadîs" (hadisi terk edilmiştir), "terakûhu" (ondan rivayeti terkettiler), "şebîhün bi'l-metrûk" (metrûk râvilerden farksızdır), "tûrike hadîsühû" (hadisi terk edilmiştir) gibi cerh nitelikli bu lafızlar, adâletinde kusuru bulunan veya zapt bakımından yetersiz olan râvinin zayıf olduğunu belirtmek amacıyla kullanılmakta, böylece hem kendisinin hem de rivayetlerinin terk edilmesi gerektiğine işaret edilmektedir.

Metrûk râvileri göstermek üzere "müt-tehemün bi'l-kizb" (yalan söylemekle itham edilmiştir), "mâ fîhi hayr" (onda hayır yok), "lâ tühaddisühû anhu" (ondan hadis rivayet etmeyiniz), "lâ yüsâvî şey'en" (beş para etmez), "racülün sûn" (kötü adamdır), "mehcû-run" (terk edilmiştir), "matrûhu'l-hadîs" (hadisi atılmıştır), "zâhibü'l-hadîs" (hadisi sâkıttır), "ed'afû'n-nâs" (insanların en zayıfidir), "leyse bi-sikatin" (güvenilir değildir), "lâ yurvâ hadîsühû" (ondan hadis rivayet edilmez) şeklinde çok farklı cerh lafızları da kullanılmıştır. İlk üç asırda metrûk râviler hakkında kullanılan cerh lafızlarının sayısı 110 civarındadır (Yücel, s. 136-144).

Terk fiilinden türetilen cerh lafızlarının önceleri adâletinde kusuru bulunan ve zapt açısından yetersiz olan bütün zayıf râviler hakkında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Şu'be b. Haccâc'ın, hadisi terk edilmesi gereken kişilere dair bilgi verirken "yalan söylemekle itham edilen, çok hata yapan, güvenilir birçok kimse tarafından nakledilen bir hadise muhalif nakilde bulunan ve bu muhalefetinden dönmeyen, meşhur muhaddislerden diğer meşhur muhaddislerin duymadığı ve nakletmediği şeyleri tek başına rivayet eden kişi" şeklinde (Şemseddin es-Sehâvî, I, 370) zayıf râvilerle ait birçok özelliği sıralaması bunu gösterir. Yine ilk dönem hadis âlimlerinden Nesâî, İbn Hibbân ve Dârekutnî'nin kaleme aldıkları *ed-Du'afâ' ve'l-metrûkûn* isimli eserlerde zayıf ve metrûk râvileri birlikte ele almaları bunlar arasında fark görmediklerini ortaya koymaktadır.

Zayıf teriminin yerleşmesinden sonra aynı anlamı ifade eden metrûk daha az kullanılmıştır. Râmhürmüzî, Hâkim en-Nisâbü'rî ve Hatîb el-Bağdâdî gibi ilk dönem hadis usulcülerıyla İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, Nevevî, İbn Kesîr ve Zeynüddin el-İrâkî gibi daha sonraki usul âlimlerinin bu terim üzerinde fazla durmamaları bunu göstermektedir. Metrûk terimini özel anlamıyla ilk tarif eden ve onu bir hadis çeşidi olarak ele alan İbn Hacer el-Askalânî'nin bu terime yüklediği anlam etrafın-

da farklı görüşler ortaya çıkmıştır. İbn Hacer'e göre yalan söylemekle itham edilen râvinin tek başına rivayet ettiği hadis metrûk, fakat çok hata yapan, dinin emir ve yasakları konusunda titiz davranmayan, çok dalgın ve dikkatsiz râvinin rivayeti münkerdir (*Nüzhetü'n-naẓar*, s. 85, 89). Süyûtî ise yalan söylemekle itham edilen bir râvi tarafından dinin zaruri olarak bilinen esaslarına aykırı şekilde tek başına rivayet edilen ya da hatası fazla veya dinî emir ve yasaklar konusundaki duyarlılığı az yahut da dalgınlığı ve dikkatsizliği çok olan râvinin rivayetinin metrûk olduğu görüşündedir (*Tedribü'r-râvî*, I, 240-241). Buna göre İbn Hacer'in münker dediği rivayetlere Süyûtî metrûk adını vermektedir.

Metrûk vb. bir lafızla cerhedilen râvinin büsbütün terkedilip terkedilmeyeceği hususu muhaddisler arasında tartışılmıştır. Genel kanaat bu lafızların her zaman cerh anlamı taşıyabileceği, terkin bazan cerhi gerektirmeyen bir sebebe veya şüpheye dayanabileceği yönündedir. Meselâ "terakûhu" ile "terakehû fülânün" lafızlarının anlamları farklıdır. Bunlardan ilki râvinin zayıf olduğunu ve rivayetinin yalınmayacağını gösterdiği halde ikincisi genelce herhangi bir kişinin o râvinin rivayetlerini yazmadığı veya ondan hadis almadığı anlamına gelmektedir. Farklı görüşler bulunmakla beraber hadis âlimlerinin genel kanaatine göre metrûk olarak değerlendirilen râvinin ve rivayetinin mutlak mânada terkedilmesi için münakitlerin çoğunun o râvi ve rivayeti hakkında aynı kanaati paylaşması gerekmektedir (İbnü's-Salâh, s. 127).

Metrûk ile aynı kökten türeyen lafızlar Zehebî ve Şemseddin es-Sehâvî'ye göre cerhin üçüncü, Zeynüddin el-İrâkî'ye göre ikinci, İbn Hacer el-Askalânî'nin *Takrîb-ü't-Tehzîb*'deki tertibine göre ise onuncu mertebede bulunan râviler hakkında kullanılmaktadır. Bu mertebedeki râvinin hadis rivayetinde kasıtlı olarak yalancılık yaptığı bilinmese bile günlük hayatında yalancılığının tesbit edilmesi kavli fisk olup bu da bir cerh sebebidir. Çünkü yalan söylemeyi alışkanlık haline getiren kimsenin Hz. Peygamber adına yalan söylemesi de mümkündür. Böyle bir râvinin sadece kendisi tarafından nakledilen ve uydurma olduğuna dair bir alâmet de bulunmayan rivayetleri dinin zaruri olarak bilinen esaslarına aykırılık taşımasa bile kabul edilmez ve mevzû olarak değerlendirilir (*Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 294-295).

Zayıf ve metrûk râvilerle dair ilk dönemlerden itibaren kısaca *ed-Đu'afa'* ya da *ed-Đu'afa'* ve *l-metrûkûn* adıyla bilinen, genellikle alfabetik olarak düzenlenen, her râvi hakkında müellifin veya tanınmış hadis münekkittlerinin değerlendirilmelerine yer verilen pek çok eser kaleme alınmıştır (bk. DUAFA' ve METRÛKÎN). Günümüzde de özellikle belli eserlerde yer alan metrûk râvilerle ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Mekke Ümmülkurâ Üni-versitesi'nde Abdullah Murâd Ali el-Pâkistânî *el-Metrûkûne'l-lezîne teferrede bihim İbn Mâce* (Mekke 1393), Mûsâ Sekr Boks el-Endonisi *el-Metrûkûn ve merviyâtühüm fi Kitâbi'l-Câmi' li'l-İmâm et-Tirmizî* (Mekke 1994), Vasiyyullah b. Muhammed Abbas *ed-Đu'afa' ve'l-mechûlûn ve'l-metrûkûn fi (Müctebâ)'n-Nesâ'i* (Mekke 1396), Muhammed Sabrân Efendi el-Endonisi *el-Metrûkûn ve'l-mechûlûn ve merviyâtühüm fi Süneni Ebî Dâvûd es-Sicistânî* (Mekke 1396) adıyla yüksek lisans çalışması yapmışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-hadîs*, s. 127; İrâkî, *Fethu'l-muğîs*, s. 176; İbn Hacer, *Takrîb-ü't-Tehzîb* (Avvâme), s. 74; a.mlf., *Nüzhetü'n-naẓar fi tavzîhi Nuhbeti'l-fiker* (nşr. Nûreddin İtr), Dimaşk 1413/1992, s. 85, 89; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-muğîs*, Beyrut 1403/1983, I, 370; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdül-lâtîf), Beyrut 1399/1979, I, 240-241, 295; Keşfü'z-zunûn, II, 1087; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmîl*, s. 139-141; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 126, 294-295; Abdullah Sirâceddin, *Şerhu Manzûmeti'l-Beykûniyye*, Halep 1398, s. 167; Talât Koçyiğit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1980, s. 221; M. Accâc el-Hatîb, *Uşûlü'l-hadîs*, Beyrut 1401/1981, s. 348; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları* (trc. M. Yaşar Kandemir), Ankara 1981, s. 174; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/1, s. 317-318; M. Hasan eş-Şelebî, *Delîlü'r-re-sâ'ilü'l-câmi'iyye*, Dimaşk 1403/1983, s. 131, 133, 203; Ahmed Ömer Hâşim, *Kavâ'idü uşûli'l-hadîs*, Beyrut 1404/1984, s. 115-116; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 222-223; Ahmet Yücel, *Hadis İstılahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1996, s. 133-144.

MEHMET EFENDİOĞLU

METRÛK

(متروك)

Osmanlı hukukunda
kamunun ortak kullanımına ayrılan
arazi anlamında terim.

Sözlükte "terkedilmiş, bırakılmış" mânasına gelen metrûk kelimesi, Osmanlı toprak hukukunda "metrûk arazi" (arâzî-i metrûke) terkinin yerine kullanıldı-

ğında, kimsenin özel mülkü olmaksızın kamunun veya belirli bir yer halkının doğrudan doğruya ve serbestçe yararlanması için ayrılan toprakları ifade eder. Metrûk burada "kamunun ortak kullanımına tahsis edilmiş" anlamında olup mülkiyeti terk edilerek sahipsiz hale gelmiş demek değildir.

Hukukî bir terim olarak klasik fıkıh kitaplarında yer almayan metrûk arazi ifadesi ilk defa 1274 (1858) tarihli Arazi Kanunnâmesi'nde kullanılmıştır. Kanunun 1. maddesi Osmanlı ülkesindeki toprakları hukukî bakımdan mülk, mîrî, vakıf, metrûk ve mevât arazi olmak üzere beş kısma ayırmıştır (bk. ARAZİ). Klasik İslâm hukuk literatüründe kamu yararına ayrılan topraklar "himâ" ve "harim" gibi ayrı terimlerle ifade edilirken bu tür bütün arazileri kapsayan metrûk arazi tabiri, Osmanlı-İslâm hukuku açısından kamu malı kavramına ulaşmada önemli bir merhale oluşturur.

Arazi kanunu metrûk araziye iki kısma ayırarak düzenler (md. 5). Birincisi umumun yararlanması için terk ve tahsis edilen genel yollar, meydanlar, namazgâhlar, mesire ve konak yerleri, pazar ve panayır, iskele vb. yerlerdir. İkincisi bir veya birden fazla köy ve kasabanın ahalisine terk ve tahsis edilen baltalık, mera, yaylak ve kışlak gibi topraklardır.

Metrûk arazi, modern hukuklardaki kamu malları kavramının kapsamına giren malların önemli bir kısmını içine almaktadır. Türk hukuk doktrininde kamu malları hizmet malları, orta malları ve sahipsiz mallar olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Metrûk arazi orta mallarına oldukça yakın bir içeriktir. Bu mallar tabii vasfı bakımından özel mülkiyete elverişli olduğu halde kamu menfaatine ayrılmıştır. Kamunun yararlandığı, fakat tabii nitelikleri gereği özel mülkiyete konu olmayan akarsular ve sahiller ise sahipsiz mallar şeklinde ayrı bir kategoride ele alınır. İslâm hukuku açısından sahipsiz mallar ve metrûk malların ikisini birden ifade edecek şekilde "kamu malları" kavramının kullanılması mümkündür.

Metrûk arazinin ilk türü olan umumun yararlanması için ayrılan yerler üzerinde halk ortaklaşa kullanım hakkına sahiptir. Buradaki müşterek kullanım aynı hakka yani milke dayanmayıp ibâha ortaklığı niteliğindedir. Her ferdin kendi arazisine ulaşmak için kamuya ait yolu kullanma yetkisi vardır (*Mecelle*, md. 926). Bu, özel mülkiyete konu olan arazi üzerinde geçit